Locul românisticii la Universitatea „Komenský” din Bratislava

Jana PÁLENÍKOVÁ

Cu toate că trăim într-o societate care tinde tot mai mult spre globalizare şi care impune, cu o anumită „agresivitate”, utilizarea limbii engleze în viaţa noastră cotidiană, o societate nefavorabilă aşa-ziselor „limbi mici” – „mici”, bineînţeles, prin numărul vorbitorilor lor în plan mondial – limba română şi-a păstrat până astăzi, la Universitatea Komenský, un loc stabil printre celelalte limbi moderne, loc care îi aparţine pe bună dreptate. Acest fapt se explică prin tradiţia de 84 de ani, de când româna se predă la Universitatea Komenský, în decursul anilor, sub diferite forme, şi printr-o altă tradiţie de 53 de ani, de când s-a înfiinţat oficial, în cadrul Catedrei de limbi romanice, lectoratul de limba şi literatura română.

Dorim să subliniem faptul că limba română a fost prima limbă romanică introdusă la Universitatea Komeský – înfiinţată în anul 1921. Încă din anul 1922 se ţineau cursuri de limbă română, care, cu toate că aveau statut de curs facultativ, erau frecventate atât de studenţii universităţii, cât şi de publicul larg. Abia mai târziu au fost introduse şi alte limbi romanice – franceză, italiană şi spaniolă. E adevărat că astăzi studenţii care aleg să se specializeze limba şi literatura română sunt mult mai puţini, comparativ cu cei care studiază engleza, dar aceasta nu înseamnă că aceste cursuri de limba sau literatura română au o importanţă mai redusă şi că ar trebui uitat efortul unor generaţii de românişti – literaţi şi traducători, ci dimpotrivă. Vrem să lucrăm şi noi ca aceşti românişti, care, în diferite – şi nu întotdeauna favorabile – contexte ale vremii, aprop(r)iau şi transmiteau limba şi literatura română unui public destul de variat. Pregătim alţi tineri care să poată răspunde la diferitele întrebări sceptice şi absurde, cu care suntem adesea confruntaţi – de exemplu, dacă are sens astăzi să studiezi o filologie „mică”, aşa cum e filologia română, dacă are sens să cunoşti cultura română, să citeşti literatura română, să o traduci şi să scrii despre ea. Toţi sperăm că această situaţie nefavorabilă este temporară şi, în acelaşi timp, o percepem ca pe o provocare nu doar pentru noi, românişti-profesionişti, ci şi pentru studenţi – pe de o parte, puţini, dar, pe de altă parte, iubitori sinceri ai limbii române. De la intrarea lor la facultate, încercăm să le facem cunoscut nu numai locul deosebit pe care această limbă îl deţine printre celelalte limbi romanice, ci şi caracterul aparte al culturii şi al literaturii române, în care se oglindesc două modele culturale – cel est-european şi cel vest-european.

Exceptând Universitatea Komenský, românistica este promovată şi de alte două foruri, şi anume de Academia Slovacă de Ştiinţe, prin Institutul literaturii universale, şi de Societatea culturală slovaco-română, reînfiinţată în octombrie 2002. Însă, românistica slovacă, prin filiera ei universitară, reprezintă un dat natural al relaţiilor culturale româno-slovace, care cunosc o tradiţie îndelungată, o tradiţie de mai mult de o sută de ani. De aceea, considerăm utilă şi interesantă o scurtă privire asupra acestora.

Philologica Jassyensia, An II, Nr. 2, 2006, p. 271-276

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)

Primele contacte româno-slovace pot fi localizate în secolul al XVI-lea, când cunoscutul umanist Nicolaus Olahus a înfiinţat, în oraşul slovac Trnava, Colegiul iezuit, care, ulterior, a devenit baza universităţii din acelaşi oraş (1635), şi s-au intensificat spre sfârşitul secolului al XIX-lea, moment marcat prin închiderea tuturor gimnaziilor slovace (1874-75). Refuzul studenţilor slovaci de a-şi continua studiile la gimnaziile maghiare a determinat o apropiere între cele două spaţii culturale, marcată prin acceptarea ofertei patrioţilor români din Transilvania de a veni şi de a studia la liceele transilvănene, mai ales la cele din Sibiu şi Braşov. Întâlnirea tinerilor slovaci cu mediul românesc s-a dovedit propice pentru viitoarele contacte, în special, pentru cele care vor ilustra domeniul literaturii şi al politicii. Dintre toate numele, reţinem numai două : poetul slovac Ivan Krasko (1876-1958), care a studiat la Braşov şi şi-a găsit drumul spre Eminescu şi spre traducerea poeziei lui, şi politicianul Milan Hodža (1878-1944), care a ridicat relaţiile reciproce dintre cele două ţări la nivelul colaborării politice moderne. Ulterior, el a înfiinţat ziarele „Slovenský denník" (Cotidianul slovac, 1910-1915) şi „Slovenský týždenník" (Săptămânalul slovac, 1903-1938). Create la început de secol al XX-lea, acestea s-au dovedit a fi instrumentul principal în receptarea literaturii române în Slovacia, continuându-şi activitatea chiar şi în perioada interbelică.

Românistica slovacă este legată în mod inseparabil de personalitatea profesoarei Jindra Hušková-Flajšhansová (1898-1980), de origine cehă, care, după absolvirea studiului de limbi romanice la Universitatea din Praga, s-a stabilit la Bratislava unde a desfăşurat o activitate culturală, orientată către promovarea limbii, a literaturii şi a culturii române. Scria, traducea, pregătind terenul pentru receptarea literaturii române.

După primul război mondial, s-au înfiinţat mai multe uniuni, *asociaţii* culturale, dintre care cea mai importantă s-a dovedit a fi Asociaţia ceho-slovaco – română, înfiinţată la Praga în anul 1921, cu Jan Urban Jarník ca preşedinte. Activitatea acestei asociaţii a fost bogată : se înfiinţau biblioteci româneşti, se organizau cursuri de limbă română fără plată, conferinţe la care participau invitaţi din România; studenţilor, interesaţi să facă studii în România, le erau acordate burse. Toate aceste activităţi au culminat în anul 1922 cu înfiinţarea lectoratului extern de limba română la Universitatea Komenský. Cu ocazia înfiinţării acestui lectorat, prof. Hušková a ţinut prima conferinţă din ciclul *Istoria literaturii şi a culturii române*, intitulată *Românii, trecutul şi prezenţa lor*.

Asociaţia culturală şi-a schimbat titulatura în anul 1927, devenind Institutul cultural ceho-slovaco – român, iar de la 10 noiembrie 1929 şi-a mutat activitatea şi filiala în Bratislava. Fenomenul românesc a fost perceput şi în plan extraliterar, la baza acestei receptări aflându-se trecutul comun al slovacilor şi al românilor din Transilvania, efortul lor identic pentru dobândirea independenţei, precum şi contextul istoric asemănător. La începutul anului 1930 a fost semnat acordul cultural dintre România şi Cehoslovacia, iar în anul 1932 Universitatea Komenský a acordat titlul de *Doctor Honoris Causa* lui Nicolae Iorga. Festivitatea însă a avut loc la Ambasada Cehoslovaciei din Bucureşti, N. Iorga neputându-se deplasa până la Bratislava. Un an mai târziu, acelaşi titlu a fost decernat şi lui Nicolae Titulescu, de această dată, însă, la Bratislava. Interesant este că, între timp, N. Titulescu a fost revocat din funcţia de Ministru de Externe, aşa că decernarea titlului s-a transformat într-o manifestare a prieteniei ceho-slovaco-române.

Toate activităţile derulate de-a lungul unui deceniu, începând cu momentul înfiinţării Asociaţiei, au marcat o etapă deosebită în promovarea şi receptarea literaturii

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)

române; fenomenul românesc fiind simțit, în contextul vieții culturale slovace, mereu prezent şi viu. „Etapa de aur” în dezvoltarea românisticii s-a terminat cu Dictatul de la Munich. Atunci, toate organizațiile care-şi desfăşurau activitatea pe teritoriul statului comun, şi-au pierdut sfera lor de activitate. Cehoslovacia a fost destrămată, noul regim fascist a împins înainte forțele naționaliste extreme, iar prezența d-nei Hušková în viața publică şi culturală a fost din ce în ce mai rară, dispărând complet pentru câțiva ani.

În anul 1953 a fost înființat lectoratul de limba şi literatura română din cadrul Catedrei de limbi romanice, de la Facultatea de Filozofie a Universității Komenský, fiind considerat drept anul înființării oficiale a secției de românistică în Slovacia. Din acest an, limba română primeşte statut de limbă recunoscută oficial printr-o diplomă universitară. La început, româna figura în combinație cu limba slovacă, însă, începând cu a doua jumătate a anilor '60 slovaca a fost înlocuită de franceză. Această combinație a predominat aproape până în anul 2000, deoarece s-a dovedit în timp că franceza, făcând parte din marea familie a limbilor romanice, reprezintă un avantaj în însuşirea limbii române. Studiul limbii şi literaturii române se făcea dintr-o perspectivă filologică, accentul punându-se pe aspectul teoretic atât în studiul limbii, cât şi al literaturii, cum ar fi descrierea sincronică şi diacronică a limbii, teoria literaturii, istoria literaturii române de la origini până azi. Între timp, s-au încercat, nu fără succes, şi alte combinații, de exemplu, cu limba bulgară, cu spaniolă, cu italiană sau cu etnologie, ultima specializare având un caracter interdisciplinar şi oferind deschidere spre cercetări comparative extrem de bogate.

Astăzi, limba şi literatura română se studiază ca specializare în combinație cu italiana şi spaniola, încheiată cu un examen de licență şi cu o diplomă de *filologie modernă*, accentul mutându-se pe aspectul pragmatic, pe traducere şi interpretariat. Studenții slovaci sunt pregătiți conform cerințelor actuale, însuşindu-şi atât baza teoretică, cât şi abilitățile practice pentru folosirea limbii. La începutul studiilor, în primii doi ani, aceştia trebuie să-şi însuşească gramatica normativă (morfologie şi sintaxă), un lexic solid şi cunoştințele elementare de istorie, cultură şi civilizație românească. Paleta cursurilor şi a seminariilor se extinde progresiv cu fiecare an. Astfel, la disciplinele însuşite în primii doi ani se adaugă alte discipline teoretice lingvistice (lexicologie, stilistică), literare (istoria literaturii române, relațiile culturale româno-slovace, interpretarea textelor) şi translatologice (traducerea textelor beletristice şi de specialitate, translație simultană şi consecutivă). În contextul seminariilor cu orientare preponderent pragmatică, un loc important îl ocupă traducerea : literară şi tehnică, de specialitate. Traducerea literară este strict legată de studiul şi de cunoştințele solide de literatură română. Pregătirea pentru această activitate se desfăşoară, în primii ani, în cadrul seminariilor de traducere, bazate pe exersarea lexicului deja însuşit, pe lărgirea şi îmbogățirea lui, pe învățarea noilor cuvinte, a proverbelor şi a expresiilor specifice limbii române, pe analiza morfosintactică şi lexicală complexă a unor fragmente de texte selectate, a căror dificultate creşte. Drumul spre însuşirea abilității de a traduce este, însă, lung şi obositor şi se transformă într-un adevărat pelerinaj pe parcursul căruia adeptul românisticii trebuie să învingă diverse capcane lingvistice şi să ocolească „locurile înşelătoare” ale limbii române.

Pe lista disciplinelor teoretice, un loc aparte îl ocupă literatura. Concepând cursurile, trebuie să luăm în considerație limitele temporale (patru ani) şi să pornim de la premisa că studenții intră în anul întâi cu puține cunoştințe, reduse la câteva nume

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)

„mari” care fac parte din cultura generală (M. Eminescu, M. Eliade) şi la câteva opere obligatorii pentru examenul de admitere.

Literatura română în Slovacia are însă propria imagine care s-a format de-a lungul secolului al XX-lea pe baza activităţii de traducere şi de receptare. Credem că, pentru studentul slovac, literatura română este interesantă din punctul de vedere al apartenenţei ei la două spaţii : pe de o parte, cel central-european şi, pe de altă parte, cel est-european. Am putea vorbi, aşadar, de o tensiune interioară contradictorie, caracterizată – aproximativ de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea –, pe de o parte, de problemele comune, de dorinţa de a pătrunde în conştiinţa europeană – oscilarea comună între universalitate şi marginalitate, între integrarea în Europa şi exotism –, şi, pe de altă parte, de evidenta conştiinţă a diferenţei. Senzaţia unei asemănări între literatura slovacă şi cea română au cultivat-o, într-o anumită epocă, traducerile acelor opere ale lui Sadoveanu sau Rebreanu care conturau o imagine a României pastorale, a naturii ei frumoase şi virginale, a lumii juste şi a satului cu obiceiurile lui pitoreşti. Literatura română este însă caracterizată şi de o diferenţă nu numai faţă de centrul literar european, ci şi faţă de literatura slovacă. Această diferenţă se manifestă în efortul orientat dinspre literatura intelectuală şi reflexivă, literatura analitico-psihologică şi expresionistă spre literatura bazată pe mituri, taine şi legende. Literatura română din Slovacia a ajuns să aibă această imagine, abia la finele anilor ’80 , datorită traducerilor.

Din cele relatate mai sus se observă că studiul literaturii române nu este conceput din enumerarea cronologică a unor nume, opere şi mişcări literare, ci este bazat pe căutarea legăturilor reciproce, a paralelelor, a diferenţelor şi a asemănărilor. În prima fază a studiului, studenţii fac cunoştinţă cu literatura şi cultura română a cărei bipolaritate este reprezentată de literatura veche – medievală şi într-o parte barocă – care s-a dezvoltat în cadrul circuitului cultural bizantino-slav, cu schimbări mai evidente în secolul al XVII-lea, când limba română a pătruns în literatura scrisă şi intelectualii umanişti au început să promoveze ideea originii romanice a poporului şi a limbii române, cu alte cuvinte, când au început să se orienteze către ţările vestice. În această fază a cunoaşterii literaturii române, studenţii slovaci sunt preponderent într-o poziţie pasivă, primesc multe informaţii noi pe care pot, în cel mai bun caz, să le confrunte cu situaţia din cultura şi literatura slovacă din aceeaşi epocă. Cunoştinţele lor de limbă nu le permit încă să citească ei înşişi textele în original; de asemenea, nici traducerile slovace ale textelor respective nu există, ceea ce înseamnă că depind de comentarii şi interpretări ale textelor literare respective. Literatura etapei menţionate este însă strict legată de istoria principatelor şi de evoluţia limbii, aşa că faptele literare, deşi la prima vedere foarte îndepărtate şi străine, dar plasate în contexte istorice concrete pe care le cunosc din studiul istoriei, devin mai interesante şi mai uşor de înţeles.

Cea de-a doua etapă literară o reprezintă secolul al XIX-lea, un secol eclectic, cu multe mişcări, curente literare, nume şi opere. Paşoptismul cu literatura lui e un material care inspiră studii paralele între evoluţia literaturii în Slovacia şi în Principate. La studiul faptelor literare se adaugă lectura activă a studenţilor, începând cu operele marilor clasici, care, cu excepţia operei lui I. Slavici, au fost traduse toate în limba slovacă. La seminariile literare studenţii îşi expun rezultatele lecturii şi interpretarea proprie a textelor sau cel puţin a fragmentelor literare. Un subiect care continuă încă să incite, să provoace nu doar în planul interpretării şi al studiului comparativ al mai multor traduceri, ci şi în încercarea unor noi traduceri este marele romantic M. Eminescu.

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)

Acesta a fost tradus în limba slovacă de poetul simbolist Ivan Krasko, care grație impulsurilor din mediul românesc şi-a găsit drumul său poetic şi i-a înțeles pe predecesorii săi, poeții romantici.

Cel de-al treilea ciclu al cursului de istoria literaturii române cuprinde perioada interbelică, marcată prin antagonismul dintre tradiționalism şi modernism, antagonism din care a luat ființă romanul interbelic, cu diferite impulsuri şi influențe din străinătate, cu recuperarea „timpului pierdut”. Experiența pedagogică ne arată că este vorba de o perioadă literară, care provoacă cel mai mult curiozitatea studenților, dar nu numai a celor care au româna ca limbă de specializare, ci şi curiozitatea studenților de la celelalte specializări care se înscriu la cursul opțional de literatură interbelică, ce figurează pe lista cursurilor opționale pentru toți studenții facultății. Astfel, studenții descoperă în literatura română multe teme adesea întâlnite în literatura slovacă şi sunt dornici să o studieze mai aprofundat. Cei care intră pentru prima dată în contact, de exemplu, cu romanul *Enigma Otiliei*, au senzația că au dat peste ceva nou, dar, în acelaşi timp, şi peste ceva deja cunoscut – vezi romanul realist francez – şi constată cu surprindere că o asemenea operă a fost scrisă în România în epoca interbelică. Drumul de la căutarea unor paralele până la descoperirea altor fenomene nu este aşa de lung şi experiența ne arată că un scriitor poate să deschidă calea şi altor scriitori, că un roman al unui scriitor poate să provoace în cititor dorința de a citi şi alte romane ale aceluiaşi sau ale altui scriitor. Studenții au la dispoziție o listă considerabilă a autorilor interbelici traduşi în slovacă (L. Rebreanu, M. Eliade, H. Papadat-Bengescu, G. Ibrăileanu, G. Călinescu, M. Sadoveanu), dar în această fază a studiului (anul al IV-lea şi al V-lea) traducerile nu sunt suficiente şi ei sunt obligați să citească şi operele în original. În această privință îi ajută în mare măsură bursele acordate datorită cărora pot să studieze un semestru la o universitate din România unde îşi perfecționează limba şi, de asemenea, caută şi îşi formează o atitudine mai apropiată, mai strânsă cu literatura, cultura românească, cu „fenomenul” românesc, în general.

Studiul limbii şi al literaturii române este încheiat cu examenul de licență şi cu susținerea lucrării de diplomă. Pentru că la română numărul studenților este mai mic în comparație cu alte specializări, profesorii aşteaptă ca aceştia să îşi aleagă temele lucrărilor. Această alegere depinde, desigur, de gustul literar şi de interesul lor, pe care şi-l cultivă pe parcursul studiilor universitare, dar şi de efortul profesorului de a aprinde în student curiozitatea şi de a-l orienta către literatura şi cultura română. În ultimii 15 ani, au absolvit studiul limbii şi literaturii române – în combinație cu franceză, spaniolă, slovacă, bulgară, etnologie – 20 de studenți. Dintre aceştia, 15 au absolvit specializarea limba şi literatura română, finalizată cu susținerea lucrării de diplomă, elaborând lucrări pe teme literare interesante. După o perioadă de aproape 20 de ani (deceniile 6 şi 7) – când dominante erau temele tradiționale transilvănene, problemele naționale ale românilor, aşa cum sunt ele configurate în operele literare ale lui Rebreanu sau Slavici, personajele-țărani şi satele româneşti din operele lui Z. Stancu – şi după nenumărate şi repetate descrieri ale relațiilor reciproce româno-slovace, au început să apară şi alte lucrări care abordau o tematică diferită de cea exploatată până atunci : *Arta lui Marin Preda în scrierile din tinerețe, Fantasticul în proza scurtă a lui Eliade, Mircea Eliade şi literatura fantasticului, Fenomenul „Caragiale” tatăl şi fiul, Generația ‘80 în proza scurtă, D. R. Popescu şi poetica romanului „F”, Urmuz, Regatul imaginar al lui Ştefan Bănulescu, Dorul absolutului în romanul lui M. Eliade „Noaptea de Sânziene”, Ciclul*

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)

romanesc bănățean al lui Sorin Titel, M. Eliade şi romanul autentic, Cele patru mituri în literatura română. Făcând această scurtă trecere în revistă a câtorva titluri de lucrări de diplomă, se poate constata că atât la sfârşitul secolului al XX-lea, cât şi astăzi Mircea Eliade a fost şi continuă să fie scriitorul preferat al studenților. Lucrările lor de diplomă prezintă nu numai lumea complexă a ideilor lui Eliade, maniera lui de înțelegere a existenței spirituale, căutarea sensului existenței şi al absolutului, dar şi mitologia românească în sensul cel mai larg, arătând, de asemenea, trăsăturile specifice gândirii româneşti. Astfel, studenții continuă efortul predecesorilor lor, entuziasmul traducătorilor şi al propagatorilor, care au contribuit, în cursul secolului precedent, la transmiterea şi la facilitarea accesului publicului slovac la valorile culturale şi literare româneşti. Lucrările lor, pe care tocmai le-am menționat, au îmbogățit contextul literar slovac cu modele literare româneşti interesante ce vor fi folosite, fără să fie publicate, de către următoarele generații de studenți.

Din anul 1953 şi până astăzi au absolvit specializarea limba şi literatura română câteva generații de românişti, care au continuat – unii continuă şi astăzi – activitatea începută în anii ’20 ai secolului trecut de marea lor predecesoare. I-aş aminti pe V. Dudáš, M. Bagoňová, M. Resutík, H. Bunčáková, E. Žitná, Ľ. Vychovalá, L. Vajdová, P. Kopecký, J. Páleníková. Unii au devenit editori (Dudáš, Resutík), alții traducători (Žitná, Vychovalá, Vajdová, Páleníková), alții redactori, diplomați (Bunčáková, Kopecký), alții universitari (Páleníková), alții oameni de ştiință (Vajdová, Ťapajnová) şi de cultură, fiecare, în felul său şi în funcție de posibilități, participând la procesul neîntrerupt de promovare şi de receptare a fenomenului românesc în spațiul cultural slovac.

Le lieu de la philologie roumaine à l’Université « Comenius » de Bratislava

Bien que la philologie roumaine soit la plus vielle section romane à la Faculté de philosophie de l´Université Comenius, parmi les autres langues romanes elle a été toujours dans la position d'une philologie dite « petite ». Cela se rapporte au nombre des étudiants ainsi qu´à la périodicité des promotions. Dans la première partie de notre article nous présentons les informations qui portent sur le passé de la section du roumain. Dans la deuxième partie on présente la situation actuelle du roumain en tant que la filière de la philologie moderne avec l´accent mis sur l´aspect pragmatique. Les étudiants sont préparés pour les besoins de la vie actuelle, ils adoptent les bases théorétiques et les habiletés pratiques dans le domaine de l’application de la langue. Parmi les disciplines théoriques est située la littérature qui a une place spécifique, parce qu´elle est considérée un instrument important de la connaissance de la culture.

Universitatea „Komenský”, Bratislava
Slovacia

BDD-A801 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:14 UTC)